

*τους Ενετούς, τους Γενουάτες  
και την έρπονσα βροχή φοβότανε,  
που είχε σαπίσει τα χωράφια από χρόνια  
και τον κλειστό περίκλειστο Κεράτιο κόλπο  
και την αλωσίδα του.*

Ας κοιτάξουμε, λοιπόν, τα χωράφια μας.

2010

## Η ΠΟΙΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΗΛΕΒΟΑ

Η Ελλάδα ταξιδεύει χρόνια ανάμεσα στους δολοφόνους.

Τ. Σινόπουλος

Η ποίηση είναι εχθρός του πολέμου.  
Κρ. Αθανασούλης

Στις 3 Δεκεμβρίου του '44, η αγωνιστική ποίηση της Κατοχής πρόταξε πάλι τα χάρτινα στήθη των στίχων της, αυτή τη φορά απέναντι στα εγγλέζικα τανκς. Δεν είχε καιρό να περιμένει την «έμπνευση», το χώνεμα των ιστορικών γεγονότων μέσα στη συνείδηση και, προπάντων, δεν αναγνώριζε δικαίωμα στον εγωισμό του υποκειμένου και στη δική της αυτονομία. Ήταν έξω, στον δρόμο, δημόσιο αγαθό, ήταν «εμείς», τώρα, «αύριο» – ακόμη κι αν αυτό σήμαινε υποστολή της σημαίας της και ισοπέδωση στο επίσκαιρο και στο σύνθημα.

Στην επιλογή αυτή (καθοδηγούμενη αλλά και αυθόρμητη) υπάρχει, βέβαια, κατά βάθος ο γενικότερος βολονταρισμός της εποχής: εδώ η υπερεκτίμηση του ρόλου του λόγου, και του ποιητικού λόγου ιδιαίτερα, που ουδέποτε άλλαξε το παραμικρό στην Ιστορία. Η έννοια «λόγος-πράξη» ήταν μέσα στη μεγάλη κλίμακα μιας ιδεολογικής εποχής. Η λογοτεχνία επωμιζόταν υπέρμετρες ευθύνες με αφοπλιστική αθωότητα.

Ωστόσο, η λογοτεχνία του Δεκέμβρη δεν ήταν πολεμι-



Χαίρε, κορώνα της Ευρώπης, σύμμαχέ μου Αγγλία  
 Χαίρε μεγάλε σύμμαχε απ' τον Νέον Κόσμο  
 Χαίρε [...] μάνα Ρωσία  
 Χαίρε και Σν, σεμνή Γαλλία μας, αδερφή Γαλλία

Εν τη μεγαλοψυχία του ο ποιητής χαιρέτιζε και τους λαούς των νικημένων χωρών, τη μητέρα πανσεβασμία του Μπετόβεν και του Σίλλερ:

... σας χαιρετάω και σας, ω δουλευτάδες  
 Γερμανοί, πιστές καρδιές  
 Σας χαιρετάω και σας, αδέφια μας Ταλιάνοι

Δεν ξεχούσε ο μπαρμπα-Βασίλης ο Ρώτας τους «αίτρι-νους» της Ασίας και τους «μαύρους» της Αφρικής κτλ. Αλλά μαζί με τον χαιρετισμό έστελνε, ως ρεφρέν, το μήνυμα εκεί που έπρεπε:

Χαίρετε, χαιρέτε λαοί μεγάλοι· λεύτεροι ευτυχείτε,  
 καθώς ποθώ κι εγώ να ζήσω λεύτερη με ειρήνη,  
 να χαιρόμαι το κλήμα, την ελιά και το τζιτζίκι μου.

Εκείνα τα χρόνια, η ποίηση ξυπνούσε από την αθωότητα. Σ' ένα ποίημα του Στ. Παναγιωτόπουλου, η ξένη επέμβαση έρχεται σαν πυροβολισμός που διακόπτει την αρμονία της ειρήνης.

... Λίγο ακόμα  
 και η Αρμονία θα γέμιζε τη ζωή μας  
 όταν  
 ακούστηκε στο δρόμο ο πρώτος πυροβολισμός  
 («Ο πυροβολισμός»)

κή, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά αντιπολεμική! Βέβαια, το στοιχείο της αντίστασης είναι σ' αυτήν έντονο, αφού προβλέπει στο φρόνημα, στον ενθουσιασμό, αλλά και στην ηθική εμπέδωση των δικαίων αυτού του αγώνα, που θεωρείται συνέχεια όλων των αγώνων και επαναστάσεων για την ανεξαρτησία, για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη στη δική μας και την παγκόσμια ιστορία. Ακόμη και στο ίδιο ποίημα προβάλλονται εναλλάξ σύμβολα και συνθήματα του '21 –με κυρίαρχο το «Ελευθερία ή θάνατος»–, της Γαλικής ή της Ρωσικής Επανάστασης (Βαστίλλη, Βόλγας, Πετρούπολη), αλλά και των πνευματικών κινήμάτων, από τον Χριστό ως τον Διαφωτισμό και τον φιλελληνισμό.

Αλλά εκείνο που κυριαρχεί, ως «θέση», είναι η απαντοχή στην ειρήνη, στο τέλος των πολέμων, στο ειρηνικό μέλλον μέσα σ' έναν ιδανικό κόσμο αδελφότητας και δικαιοσύνης, που θα 'ρχόταν οσονούπω. Αυτή η στρατευμένη αισιοδοξία, ο οραματισμός, η προφητικότητα που συνεχίζεται από την αντιφασιστική Αντίσταση –με τη «λαϊκή δημοκρατία» προγραμματισμένη όσο και αόριστη– δεν έκλεινε τα μάτια στις επιβουλές του ιμπεριαλισμού και της «νότιας αντίδρασης», αλλά διατράνωνε την πίστη ότι «οι λαοί του κόσμου» θα νικήσουν μια για πάντα: έφτανε ν' ακουστεί το μήνυμα της λογικής και του αισθήματος από λαό σε λαό. Η ποίηση ήταν ο παγκόσμιος τηλεβόας...

Στις παραμονές των Δεκεμβριανών, ο ποιητής της ελεύθερης Ελλάδας της Κατοχής, ο Βασίλης Ρώτας, απευθύνει δεκαπεντασύλλαβο «Χαιρετισμό στους Συμμάχους» – τους λαούς, εννοείται, Αγγλίας, Ρωσίας, Γαλλίας, Αμερικής.



Αποστασμένος από κείνη τη ρόδινη αρμονία, ο ίδιος ποιητής βλέπει να επιστρέφουν οι στρατιώτες του Ξέρξη:

*Αχ, θεοί της πατρίδας μου, γιατί δεν μου δώσατε  
φρόνηση  
και μ' αφήσατε να πιστέψω πως ο πόλεμος τελείωσε  
και η δημοκρατία νίκησε τους βαρβάρους*

(«Η επάνοδος», *Τα μικρά μου θάματα*)

Αν και στρατευμένη, η ποίηση εκείνη είχε ξεχάσει την πικρή αλήθεια ότι ο πόλεμος δεν τελειώνει ποτέ. Θα το διαπιστώσει η αμέσως επόμενη (η παρεπόμενη, θα έλεγα) ποίηση, η λεγόμενη (ποίηση της ήττας), με τον στίχο του Μ. Αναγνωστάκη.

*Τότε, θυμάσαι που μου λες: Ετέλειωσεν ο πόλεμος!*

*Όμως ο Πόλεμος δεν τέλειωσεν ακόμα.*

*Γιατί κανένας πόλεμος δεν τέλειωσε ποτέ!*

(«Ποιήματα που μας διάβασε ένα βράδυ ο λοχίας  
Όττο V...», *Εποχές*)

Η συνέχεια της Αντίστασης από το '21 προεκτεινόταν τώρα στον Δεκέμβρη.

Το ποίημα του Ν. Καββαδία με τον τίτλο («Αντίσταση» (1945), σε μέτρο και ρυθμό Μαραμπού, τελείωνε με το τετράστιχο:

*Κι απέ Δεκέμβρης στην Αθήνα και φωτιά.  
Τούτο της γης το θαλασσόδαρτο αγκωνάρι  
λικνίζει κάτον από το Δρυ και την Ιτιά,  
το Διάκιο, τον Κολοκοιζώνη και τον Άρη.*

Μέσα στο ίδιο πνεύμα της συνέχειας, της αρετής και της αγιότητας έγραψαν στίχους σχεδόν όλοι οι ποιητές που

φιλοξενούσαν τα *Ελεύθερα Γράμματα*: Α. Σικελιανός, Ν. Βρεττάκος, Γ. Ρίτσος, Τ. Λειβαδίτης, Γιάνν. Δάλλας, Ρίτα Μπούμη-Παππά, Ν. Παππάς, Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη, οι Κύπριοι Ν. Νικολαΐδης και Θ. Πιερίδης κ.ά.

Τον τίτλο του «ποιητή του Δεκέμβρη» όμως δικαιούται αναμφισβήτητα ο Νικηφόρος Βρεττάκος με τις συνθέσεις του 33 ημέρες (1945) και *Παραμυθένια πολιτεία* (1947). Στο πρώτο, ιδίως, που ήταν γραμμένο με υπόκρουση από τη μάχη της Αθήνας, υπάφχουν όλα τα θέματα, οι προεκτάσεις, η συμβολοποιία της αγωνιστικής ποίησης που σημειώσα πιο πάνω. Σε ατμόσφαιρα βιβλική, όπου η φύση, ο ουρανός, η γη συνεχίζονται μαζί με τις θετικές δυνάμεις της Ιστορίας και του πολιτισμού, διεξάγεται η μάχη του καλού με το κακό, του λαού ενάντια στους «Εμπόρους του λαού», τους «Εξοχωτάτους» και τους μισθοφόρους τους.

*Και προχωρούσε ο λαός καταπάνω τους,  
γενναίος κι ωραίος και δίκαιος σαν το Χριστό*

Ο λόχος των φοιτητών («Λόχος Βύρων»), που είναι η εμπροσθοφυλακή του ποιήματος, ... γύρευε διέξοδο μέσα στο μέλλον.

*Κ' οι στρατιώτες μας ήταν ωραίοι σαν τους Αχαιούς  
Κ' η διέξοδο ήτανε μέσα στο θάνατο.*

Μαζί με τον Μπάκυρον Ξυπνάνε ο Σοφοκλής, ο Πίνδαρος, ο Σόλων και ο Πλάτων: *Και φορέσανε τα κράνη των σκοτωμένων μας.*

Νεκροί της Βαστίλλης, της Πετρούπολης, Ισπανοί που



πέσανε στην πανεπιστημιούπολη της Μαδρίτης και γυναικές του Ζαλόγγου σχηματίζαν κύκλο ψηλά στην Ακρόπολη κι αποδίδαν τιμές, ενώ το σύνθημα «Ελευθερία ή θάνατος» κλείνει κάθε ενότητα και το ποίημα συνολικά.

Αποσπώ στίχους, λέξεις, ονόματα για να φανεί η δι-ιστορική διάσταση και μυθοποίηση του αγώνα στη στρατευμένη ποίηση της εποχής, με τη μεγαλόπνοη ρητορική της. Η πεποίθηση της παγκοσμιότητας, η ευλάβεια μιας εξιδανικευμένης παγκόσμιας κοινότητας των λαών είναι το πιο έντονο στοιχείο αυτού του νεο-ρομαντισμού.

Δύο χρόνια αργότερα, έγραφε πάλι ο Ν. Βρεττάκος:

*Αθήνα. Είναι μεσάνυχτα.*

*Κλαίνε οι λαμπιάδες στη Μητρόπολη του Κόσμου!  
Αθήνα! Αθήνα!*

*Το αίμα σου αγγίζει την καρδιά της γης*

*Σε δείχνουν τα ένδοξα σταθιά. Κλαίνε και σε κοιτάζουν της γης οι ελεύθεροι λαοί με τα καπέλα στα χέρια!*

*(«Αθήνα 1944»), Η παραμυθένια πολιτεία)*

Το βήμα από τον νεορομαντισμό αυτό ως τον ποιητικισμό του λαϊκισμού το έκανε ο πιο καθιερωμένος κομμουνιστής ποιητής, ο Γιάννης Ρίτσος, προφανώς υπήκοος στην ντερεκτίβα του Ζντάνοφ για την επιβολή διά ροπάλου του «σοσιαλιστικού ρεαλισμού», το 1949, στη Μακρόνησο. Στο αχανές ποίημά του *Οι γειτονιές του κόσμου*, σε κάπου 4.000 στίχους –όπου κοπιάζεις να βρεις 40 άξιους του ποιητή– περνάνε μέσα σε αφόρητη πεζολογία εικόνες από την Κατοχή, τον Δεκέμβρη και τον εμφύλιο. Μετά τον Τζον (αγγλική επέμβαση) έρχεται ο Τομ (δόγμα Τρούμαν).

*Και συ τι κάνεις Τομ; Πρόσεξε. Πρόσεξε.*

Για πρώτη φορά εισάγεται και η στατιστική στην ποίηση:

*3.500 εκτελεσμένοι*

*12.000 φυλακισμένοι*

*30.000 εκτοπισμένοι*

*80.000 στη Μακρόνησο*

*Αυτά κάνεις, Τομ.*

*Αυτά Τομ.*

*80.000 στη Μακρόνησο*

*κι εγώ στη Μακρόνησο.*

Γίνεται λόγος για έναν Παυλή, ξυπόλυτο ποδοσφαιριστή της γειτονιάς, που μαθαίνουμε ότι έπαιξε σε όλες τις θέσεις –μπασ, χαφ, κνηγός κτλ.– και που θα γινόταν μεθαύριο «ο αρχηγός του κόκκινου ποδοσφαίρου της Λαϊκής Δημοκρατίας μας», αλλά σκοτώθηκε τον Δεκέμβρη. Κι έτσι...

*δεν τα κατάφερε*

*στο τελευταίο παιχνίδι του να δώσει μια*

*κλωσιά από κείνες τις γνωστές του*

*και να τινάξει, Τζον, το τανκ σου ως το Λονδίνο*

*ώσμε την κούτρα, Τζον, του κ. Τσώρτσιλ σας.*

*Μα είπαν, βλέπεις, ξυπόλυτος. Τι να σου κάνει;*

Προσέρχονται κι εδώ σωρηδόν οι ξένοι και δικόι μας ήρωες –πραγματικοί και μυθικοί–, ο λόρδος Βύρων, ο Ληρ, η Κορδέλια, ο Φούτσικ (κομμουνιστής ήρωας της Πράγας), ο Βεάκης, η Ζόγια, η Ηλέκτρα, οι 200 της Πρωτομαγιάς και μαζί τους ο «πατερούλης» (Στάλιν).

*Ας είναι...*



Η μεταπολεμική ποίηση στις δεκαετίες του '50 και του '60 συνειδητοποίησε οδυνηρά τη διάψευση των βεβαιωτήτων και τη φθορά των ιδανικών: Μ. Αναγνωστάκης, Κλ. Κύρου, Α. Αλεξάνδρου, Θαν. Κωσταβάρας, Μιχ. Κατσάρος, Τ. Πατρίκιος, Γ. Σαραντής, Δ. Δούκαρης, Γιάνν. Δέλλας, Κ. Κουλουφάκος, Βύρ. Λεοντάρης, Ιάσ. Δεπούνης, Μ. Φουρτούνης, Ιάσ. Ιωαννίδης, Θ. Φωτιάδης, Τ. Λειβαδίτης...

Επιλέγει ο Λειβαδίτης:

*Τώρα*

*κοιμάτια από το μεγάλο ασύγκριτο όνειρο  
που κάποτε κρατήσαμε*

*[...] σφηνωμένα μες στα νύχια μας σαπίζον  
(Συμφωνία αρ. 1)*

Και ο Κλ. Κύρου:

*Η γενιά μου ήταν μια αστραπή που πνίγηκε*

*Η βροχή της η γενιά μου καταδιώχτηκε*

*Σα ληστής σύβηκε στο συρματοπλέγμα*

*Μοίρασε σαν αντίδορο τη ζωή και το θάνατο  
(Κραυγές της νύχτας, 15)*

Βαθμιαία εγκαταλείπεται και η μεγάλη λέξη, διατηρείται όμως το εμείς – ο απολογισμός της γενιάς και της στράτευσης.

Τίτος Πατρίκιος:

*Πού πήγαν τα χρόνια μας, πού πάει η κλεμμένη ζωή;  
Τα χρόνια που μας πήρανε, τα χρόνια που σπαταλήσαμε,  
οι ξεχασμένοι μας ηρωισμοί, τα φρικτά λάθη*

*(«Σαββατόβραδο»)*

Θαν. Κωσταβάρας:

*Είμαστε μια γενιά που δεν είχε τίποτ' άλλο από μνήμες.  
Ζήσαμε τη φωτιά και το φόβο, την έπαρση  
και την πίκρα,  
την απόφαση και την άρνηση.*

*Τώρα τελειωμένοι καθόμαστε και κάνουμε αθροίσεις  
τα βράδια*

*βγαίνοντας πάντα χαμένοι*

*(«Οι χαμένοι»)*

Αλλά και η ποίηση των μη στρατευμένων (Τ. Σινόπουλος, Μιλτ. Σαχτούρης, Δ. Παπαδίτσας, Ν. Καρούζος κ.ά.), η ποίηση του Γ. Σεφέρη, του Οδ. Ελύτη και των υπερρεαλιστών –ιδιαιτέρα του Ν. Εγγονόπουλου και του Έκτ. Κακναβάτου– απηχούν τη μεταπολεμική μας τραγωδία, τη σχίζοφρένεια και την έκπτωξη.

Στην πεζογραφία, ο Δεκέμβρης πέρασε αργότερα ως επεισόδιο μέσα σε ιστορίες της Κατοχής και της συνέχειας, όπως στο μυθιστόρημα του Δ. Χριστοδούλου *Το γούπατο*. Άμεση ανταπόκριση, πριν σβήσει η κλαγγή των όπλων ήταν το μανιφέστο της Μέλπως Αξιώτη με τον τίτλο *Απάντηση σε 5 ερωτήματα*, κείμενο απολογητικό και διαφωτιστικό της παγκόσμιας κοινής γνώμης, αλλά και τονωτικό του στρατοπέδου που κατέθεσε τα όπλα. Όπως και στην ομολογητή ποίηση, διατρανώνεται το δικίο των «Κουκουέδων», που μόλις βγήκαν από την τετράχρονη αντιφασιστική πάλη, χτυπήθηκαν από την ξένη επέμβαση. Με λόγο αδρό, απερίφραστο, που αξιοποιεί όσο γίνεται τα κλισέ και τα συνθήματα, ντύνεται η εαμική επιχειρηματολογία, αλλά και η απαρασάλευτη πίστη, η αγ-



γελία της νίκης των λαών και της παγκόσμιας συναδέλφωσης, που επίκειται:

Απάνω από τον κατακαημένο τόπο μας, τώρα τα ρέματα παλεύουν... Όποιος είναι από θάλασσα, το 'χει δει το φαινόμενο. Και νικά πάντα το πιο δυνατό. Γι' αυτό γαλήνιοι και ατράραχοι εμείς παραμένουμε. Κι ως βροντά κι αστράφτει η ελληνική θεομηγνία. Θα ησυχάσει. Τόσο αίμα που χύθηκε απάνω στη γη, γι' αυτό το λόγο εχύθηκε.

Εσύναξα ελάχιστα από τα μαραιμένα άνθη μιας ποιητικής νεότητας που θυσιάστηκε η πρώτη ορμή της. Τι να σου κάνει και η ποίηση... Εδώ που η πρώτη νίκη, η ελληνική, ανάγγειλε την τελική νίκη του αντιφασισμού, εδώ πάλι, η πρώτη ήττα του Ψυχρού Πολέμου προμηνούσε την τελική του έκβαση: την πτώση του Τείχους.

Η ποίηση του τηλεβόα εσίγησε. Η ποίηση βγήκε από και και πέρα: από την περισυλλογή των θραυσμάτων, από την ταφή του Ετεοκλή και του Πολυνείκη.

1999

## ΠΡΩΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

«ΤΟ ΑΙΜΑ ΜΕΛΑΝΙ ΔΕΝ ΓΙΝΕΤΑΙ. Ο εμφύλιος στην πεζογραφία μας», εφ. *Ελευθεροτυπία* – Βιβλιοθήκη, «Πενήντα χρόνια εμφύλιος» (15 Οκτωβρίου 1999).

«ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ: Αλλάζοντας τ' άρματα με Γράμματα», Ομιλία σε τιμητική εκδήλωση του Δήμου Χαλκιδεύων (14 Νοεμβρίου 2005).

«ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ: Το χαμένο βιβλίο», εφ. *Ελευθεροτυπία* – Βιβλιοθήκη, «Το χαμένο βιβλίο του Δημήτρη Χατζή» (17 Μαρτίου 2000).

«ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ: I. Το δράμα του διανοούμενου στις *Ακυβέρνητες πολιτείες*», Ανακοίνωση στο συνέδριο «Στρατής Τσίρκας», Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού (3-5 Νοεμβρίου 2000).

II. «Ο πολιτικός Τσίρκας και η αφηγηματική πολιτική του», Περίληψη του κειμένου αυτού: Ομιλία στην εκδήλωση «Στρατής Τσίρκας, 30 χρόνια μετά», Αθήνα, Στόα του Βιβλίου (9 Μαρτίου 2010), δημοσιευμένη στο περ. *Athens Review of Books*, τχ. 6 (Απρίλιος 2010).

«ΑΝΤΡΕΑΣ ΦΡΑΓΚΙΑΣ: I. Από τον λαό στο πλήθος», περ. *Αντί*, τχ. 714 (26 Μαΐου 2000).

II. «Η σκοτεινή αλληγορία του ολοκληρωτισμού στον *Λαίμο*», Ανακοίνωση στο συνέδριο για τον Αντρέα Φραγκιά, Αθήνα, Αίθουσα ΕΣΗΑ (14-16 Δεκεμβρίου 2007), δημοσιευμένη στο περ. *Θέματα Λογοτεχνίας* (αφιέρωμα), τχ. 40 (Γαυυάκιος-Αυγύλιος 2009).

«ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ: Η σιωπή του *Κιβώτιου*», περ. *Athens Review of Books*, τχ. 12 (Νοέμβριος 2010).

- «ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ: Το μυθιστόρημα τεκμηρίων», περ. *Νέα Εστία*, «Το μυθιστόρημα τεκμηρίων κατά Βαλτινόν», τχ. 1802 (Ιούλιος-Αύγουστος 2007).
- «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΣΙΑΣ: Μια σάτιρα της παραλογοτεχνίας. Σχόλια στη *Φανταστική περιπέτεια*», περ. *Γράμματα και Τέχνες* (αφιέρωμα), «Ένας συγγραφέας του καιρού μας. Σχόλια στη *Φανταστική περιπέτεια*», τχ. 64-65 (Ιανουάριος-Μάρτιος 1992).
- «ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΘΕΩΡΗΜΑ ΤΟΥ Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗ. Το μεγάλο "μαύρο δέντρο" της ελληνικής πεζογραφίας», περ. *Αντί* (αφιέρωμα), τχ. 768-769 (26 Ιουλίου 2002).
- «ΜΑΡΙΟΣ ΧΑΚΚΑΣ: Στις Καισαριανές τα μαρμαρένια αλώνια», εφ. *Ελευθεροτυπία* – Βιβλιοθήκη (αφιέρωμα) (4 Ιανουαρίου 2002).
- «ΡΕΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ: Ιουδίππος επί Ζωνιανούς», περ. *Athens Review of Books*, τχ. 3 (Ιανουάριος 2010).
- «ΤΑΣΟΣ ΓΟΥΔΕΛΗΣ: Νέοτερα για την αφήγησι», Παρουσίαση του βιβλίου του Τ. Γουδέλη *Οικογενειακές ιστορίες*, Αθήνα, Στοά του Βιβλίου (16 Νοεμβρίου 2006), δημοσιευμένη στο περ. *Νέα Εστία*, τχ. 1795 (Δεκέμβριος 2006).
- «ΜΙΣΣΕΛ ΦΑΪΣ: Ανθρωπολογική τραγωδία – πολιτική μασκαράδα», Κριτική του βιβλίου του Μισέλ Φάις *Πορφυρά γέλια*, περ. *Νέα Εστία*, τχ. 1843 (Απρίλιος 2011).
- «ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΕΤΣΕΤΙΑΗΣ: Ένα παιδί στον εμφύλιο», με τον τίτλο: Δημήτρης Πετσετιδής. Εκατό ιστορίες για την "Κατάσταση" και άλλες καταστάσεις» στο περ. *Athens Review of Books*, τχ. 19 (Ιούνιος 2011).
- «ΠΟΙΗΣΗ "ΤΗΣ ΗΤΤΑΣ": Ποίματα νέων πάνω σε αγγελιτήρια θανάτου», περ. *Μανδραγόρας* (αφιέρωμα), τχ. 25 (Μάρτιος-Ιούλιος 2001).
- «ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ: I. Βιολέτες για μια μεγάλη ποίηση», εφ. *Η Κυριακάτικη Αυγή* (10 Νοεμβρίου 1996).  
II. «Χίλιες λέξεις για τον Λεβαδίτη», περ. *Το Δέντρο* (αφιέρωμα), τχ. 171-172 (Φθινόπωρο 2009).

- «ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ: Ποιητής πολιτικός και μεταπολιτικός», Περίληψη του κειμένου αυτού: Ομιλία σε τμητική εκδήλωση του Μουσείου Μπενάκη (22 Νοεμβρίου 2011).
- «ΜΑΝΩΛΗΣ ΦΟΥΡΤΟΥΝΗΣ: Οι λέξεις κάνουν τον νοιπό ανθρωπινό κόσμο», Ομιλία σε τμητική εκδήλωση, με την ευκαιρία της έκδοσης της ποιητικής συλλογής του Μ. Φουρτούνη (*Διαδρομές*, Αθήνα, αίθουσα ανταποκριτών ξένου Τύπου (19 Μαΐου 2010), δημοσιευμένη στο περ. *Μανδραγόρας*, τχ. 43 (Νοέμβριος 2010).
- «ΧΡΙΣΤΟΣ ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΑΚΗΣ: Χρόνοι της ποιήσης και της αυτογνωσίας», Ομιλία σε τμητική εκδήλωση του Δήμου Νέας Ιωνίας (22 Δεκεμβρίου 2010), δημοσιευμένη στο περ. *Μανδραγόρας*, τχ. 44 (Μάιος 2011).
- «Η ΠΟΙΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΗΛΕΒΟΑ», εφ. *Ελευθεροτυπία* – Ιστορικά (2 Δεκεμβρίου 1999).



